

Luka ŠEŠO, *Krsnik između mita i zbilje. Kulturnoantropološke strukture jednog tradicijskog vjerovanja*, Hrvatsko etnološko društvo, Hrvatsko katoličko sveučilište, Zagreb, 2022., 145 str.

Nakon knjige *Živjeti s nadnaravnim bićima – vukodlaci, vile i vještice hrvatskih tradicijskih vjerovanja*, objavljene 2016. godine u izdanju Jesenski i Turk, Luka Šešo objavio je 2022. godine novu knjigu pod nazivom *Krsnik između mita i zbilje. Kulturnoantropološke strukture jednog tradicijskog vjerovanja*, u izdanju Hrvatskog etnološkog društva i u suizdavaštvu Hrvatskog katoličkog sveučilišta. Upravo se potonja knjiga nalazi ovdje u razmatranju, u kojoj je autor stavio naglasak na kompleksni lik ‘krsnika’, tj. osobe za koju se vjerovalo (ili i dalje vjeruje) da posjeduje nadnaravne moći sa svrhom da zaštiti svoju lokalnu zajednicu ili pojedince koji se nađu u nevolji pred navalom ‘štriguna’ ili njima sličnih nadnaravnih bića (štrige, vještice, vukodlaci, möre i slično) kojima se, pak, pripisuju zle namjere. Iako se tragovi drevnih vjerovanja o dobrim ili zlim nadnaravnim bićima prate od početka ljudske povijesti, pa tako i na hrvatskom prostoru, konkretni povijesni dokazi o vjerovanju u krsnike i (dosad najvećim dijelom iščeznula) usmena predaja posvjedočeni su uglavnom ili isključivo u Istri, na kvarnerskom području te u susjednoj Sloveniji i vrlo rijetko u Gorskom kotaru.

Tekst započinje kratkim uvodnim dijelom pod naslovom »Umjesto uvoda – tko su krsnici i zašto pisati o njima« (9-15), u kojem autor iznosi ključne spoznaje iz polja komparativne religije, povijesti mita te psihologije (J. Campbell, M. Eliade, Lévi Strauss, C. G. Jung i drugi), prijeko potrebne za utemeljeno razumijevanje predmodernih vjerovanja u nadnaravna bića poput krsnika i štriguna na hrvatskom prostoru. Ovim prikazom nije moguće, niti je potrebno, zahvatiti svu kompleksnost te tematike, no potrebno je izdvojiti sljedeće misli. Prije svega treba biti svjestan činjenice da bez obzira na kulturne, etničke, jezične, regionalne i ine razlike među različitim društvima ili zajednicama, njihove »mentalne mape iscertane su na sličan način« (9), a kroz te mape čovjek želi dati određen (nadnaravni) smisao svojoj ovozemaljskoj egzistenciji. Stoga čovjek traži i kreira mitsko, a ono naposljetku oblikuje samoga čovjeka. Drugim riječima, svojevrsan ‘jezik simbola’ svojstven je svim svjetskim religijama jer mitski simboli sami po sebi služe kao ‘okidači’ koji pokreću latentno prisutne emocije, želje, strasti, pobude, tj. »odražavaju ono što je primordijalno prisutno u srži samoga čovjeka« (10). Upravo kroz prizmu ‘jezika simbola’ autor nastoji (nazivajući to kulturno-antropološkim pristupom) ‘dešifrirati’ i kontekstualizirati vjerovanje u krsnike i štrigune. Pritom imam potrebu pohvaliti njegov odnos prema povijesnom kontekstu i povijesnim situacijama kroz koje prati razvoj fenomena krsnika, kao i istodobno razmatranje komparativno važne povijesne literature (napose C. Ginzburg).

Ostatak knjige sastoji se od četiriju poglavlja, od kojih prvo nosi naziv »Krsnici u novovjekovnoj svakodnevnici« (16-35). Poznato je u historiografiji kako je tematika vjerovanja u nadnaravna bića, kao dio ‘povijesti odozdo’, prije svega problematizirana u istraživanjima ranonovovjekovnih zajednica, pri čemu su se između ostalih, u početcima, isticali Peter Burke i Carlo Ginzburg. Autor u ovom poglavlju polazi od novigradskog biskupa Giacomina Filippa Tommasinija, koji u svom djelu *Commentari storici geografici della Provincia dell’Istria, libri otto* (Povijesno-zemljopisni komentari o pokrajini Istri u osam knjiga) iz 1641. godine, bilježi vjerovanje u krsnike (*cresnichi*) i vukodlake (*uucodlachi*). Autor je

shvatio kako njegove bilješke odgovaraju pučkim vjerovanjima iz 19., 20. pa na koncu i 21. stoljeća. Premda je mletački *Santo Uffizio* bio nadležan za procese protiv heretika, vještica i općenito onih za koje se smatralo da posjeduju određene nadnaravne sposobnosti, o procesima protiv krsnika nema zasada ni traga u sačuvanim invizijskim spisima. Pritom treba imati na umu da (državni ili crkveni) inkvizitori najčešće nisu priznavali razliku između ‘dobrih’ i ‘loših’ nadnaravnih bića, nego su sva pretpostavljena ‘magijska’ bića tretirali na podjednako sumnjičav način na temelju stava da svaka manifestacija ‘magije’ na ovom svijetu mora nužno biti odraz djelovanja ‘demonskih’ sila.

U narednom poglavlju pod naslovom »Krsnici kao predmet znanstvenog istraživanja« (35-45) autor se vraća u 19. stoljeće i početni interes za proučavanjem krsnika i drugih nadnaravnih bića iz starih hrvatskih tradicijskih vjerovanja, koji je bio romantičarski inspiriran u okrilju nastajuće hrvatske etnologije (*narodoznanstvo*). Autor pritom dovodi u svezu ulogu etnologije u političko-ideološkim strujanjima na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće, posebice u kontekstu oblikovanja seljačke ideologije HSS-a. Tim više što je jedan od ključnih hrvatskih etnologa bio upravo Antun Radić, koji je po pitanju vjerodostojnosti starih vjerovanja zapisao britko i ogoljeno kako je »istina onakva kakve su čovječje želje i težnje« (42). Osim toga, lik krsnika mogao se koristiti i kao integralni faktor u izgradnji društveno-političke ideje o superiornim moralnim kvalitetama seljaka, koji je u stanju instinktivno prepoznati i razlikovati dobro (tj. ‘našeg’ krsnika) i zlo (tj. ‘njihova’ štriguna i sl.). Autor obrazlaže važnost krsnika kao teme istraživanja, ističući kako je krsnik »svojevrsni arhetip, kao ‘zglob’ koji pospješuje funkcioniranje cjeline«, odnosno kako je »on simbol, sustav simbola, jezik koji valja razumjeti da bismo mogli razumjeti svakodnevicu unutar koje on egzistira« (44).

U nastavku slijedi poglavlje pod naslovom »Kulturnoantropološke strukture tradicijskog vjerovanja u krsnike« (45-115), koje je ujedno i najduže poglavlje u knjizi u kojem autor detaljno analizira lik i djelo krsnika, uzimajući u obzir sve podatke, uključujući i one do kojih je došao terenskim radom kroz razgovore sa žiteljima istarskog kraja između 2018. i 2021. godine. Poglavlje je moguće komprimirati kroz koncept inicijacije, koji autor uzima kao ogledan za razumijevanje krsnika, njegove uloge i transformacije od ‘običnog’ čovjeka u ‘krsnika’ koji ima zadaću pomagati ljudima i štiti ih od zlih sila. Naime, autor ističe, standardni inicijacijski proces sastoji se od tri faze: separacija (prekid s dotadašnjim životom i društvenom ulogom), liminalni prijelaz (međufaza u kojoj je inicijant prekinuo sa starim životom, ali tek treba uspješno proći sva iskušenja kako bi mogao započeti novi život) te agregiranje (ulazak u novi položaj i početak novog života, odnosno simboličko ponovno ‘rođenje’).

Primjenjujući potonju trodijelnu shemu, autor ističe sljedeće zaključke. Naime, dijete koje bi bilo porođeno u amnionskoj ovojnici (posteljici) smatralo se posebnim i predestiniranim da postane ili krsnik ili štrigun, ovisno ponajviše o boji posteljice (bijela, crna ili crvena). U tom smislu, samim rođenjem unutar ovojnice dijete se smatralo odvojenim i drukčijim od ostatka zajednice, a takav (zapravo statistički vrlo rijedak) događaj trebalo je javno obznaniti cijeloj zajednici. Ta odgovornost ležala je na plećima babice koja je vodila porod. Upravo je faktor javnosti i javnog obznanjivanja u biti svakog inicijacijskog obreda, jer bez sudjelovanja javnosti, inicijacija zapravo ne može biti potpuna ni legitima. Međutim, za konačnim postajanjem krsnikom (ili štrigunom) nužno je u kasnijoj fazi života da se osoba odazove zovu svojih ‘drugova’, tj. postojećih krsnika ili štriguna

koji pred inicijantom stavljaju određena kušnje i testove, kroz koje inicijant treba uspješno proći kako bi mogao uistinu postati jedan od njih i time doživjeti 'izlječenje'.

Autor lucidno izvlači zaključak kako je u središtu svega samo i isključivo čovjek, odnosno ispada kao da su nadnaravna bića opsesivno-kompulzivno opsjednuta ljudima i da se čovjek nalazi u središtu kozmičke borbe dobra protiv zla. Iz toga on iščitava svojevrstan, kako sam ističe, antropocentrični egoizam. U skladu s tim zapažanjem autor detaljnije izvodi važnost društvenih implikacija, odnosno ulogu povijesnih, kulturoloških i društvenih čimbenika na oblikovanje mitskih priča o krsniku. Naime, premda je univerzalno značenje krsnika kao nadnaravnog bića kojem je svrha pomagati ljudima nedvojbeno, u realnosti krsnici djeluju u obranu svoga sela ili lokalne zajednice. U tom smislu otvara se pitanje je li krsnik zaista dobro biće ili je on dobar za svoje suseljanje, dok je za žitelje susjednog sela štrigun i neprijatelj?

Dakle, pravi neprijatelj nije štrigun sam po sebi, nego suprotstavljeno selo, zajednica ili rod. Ili posve pojednostavljeno rečeno, ono što je 'naše' mora biti dobro, a ono što je 'tuđe' mora biti nužno zlo i loše (dobro bi bilo prisjetiti se spomenute romantičarsko-nacionalne pozadine). Autor u tome vidi jednostavno klasičan primjer procesa oblikovanja vlastita identiteta u odnosu na drugoga, a temeljni faktor za proces drugotvorenja jest nepoznavanje, ili možda preciznije neuvažavanje, tuđih sustava simbola. U konačnici isključivanje drugoga vodi prema »zaključavanju nas samih unutar vlastito konstruiranih granica i ograničenja« (111). U tom pogledu, odgovor na pitanje tko je krsnik ili štrigun postaje vrlo relativan, tj. uvjetovan kontekstom i kutu gledanja svakog pojedinog promatrača ili aktera.

U posljednjem poglavlju pod naslovom »Krsniče, što je ostalo?« (115-125), autor se dotiče najrecentnije recepcije lika krsnika u 21. stoljeću. Naime, od svih karakteristika koje su se pripisivale krsniku, do danas je poznat samo po svojim iscjeliteljskim sposobnostima. Iako je, kako autor ističe »zamjetan trend nestajanja tradicijskih vjerovanja ... ona zapravo ne nestaju ... već se i ona mijenjaju, transformiraju i nadomještaju drugim oblicima« (118-119). Stara vjerovanja danas daju inspiraciju i sadržaj suvremenoj popularnoj kulturi u kontekstu trenda retraditionalizacije hrvatskog društva, koji se prati(o) u zadnja tri desetljeća. Čini se da u starim vjerovanjima ljudi pokušavaju pronaći smisao, odgovore ili rješenja na izazove suvremenog i uvelike formaliziranog načina života. U tom smislu, krsnik (ili primjerice svima nama mnogo poznatiji stripovski i filmski junak 'Batman'), nije mit, nego »stvaran lik koji ... daje nadu u izazovnoj svakodnevnici« (123).

Sve u svemu, riječ je o jako vrijednom doprinosu poznavanju jednog fragmenta hrvatske povijesti i kulture, kao i razumijevanju nekih procesa u suvremenom hrvatskom društvu. Autor je hrvatsku priču adekvatno uklopio u šire teorijske i povijesne okvire, čime je svom istraživanju dao dodatno znanstveno utemeljenje i učinio ga komparativno uporabljivim. Iako knjiga pripada polju etnologije i antropologije, bilo bi dobro i kada bi *mainstream* historiografija počela izvlačiti inspiraciju iz ovakvih naslova.

Ante Bećir